

Poznań, dn. 22.08.2023 r.

Dr hab. Piotr Herbowski, prof. Uniwersytetu SWPS
Katedra Prawa Publicznego i Teorii Prawa
Wydział Psychologii i Prawa w Poznaniu
SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Polak-Kruszyk
pt. „Wykonywanie długoterminowych kar pozbawienia wolności”**

Wrocław 2023 r., ss. 367

I

Trudno wskazać jednolite kryteria wartościowania i oceniania prac naukowych. Najczęściej zakłada się jednak, że na finalną opinię o rozprawie doktorskiej wpływa pięć elementów a mianowicie: temat i zakres pracy, kompozycja czyli budowa rozprawy, zastosowana metoda badawcza, jej strona warsztatowa oraz treść merytoryczna. Spośród wspomnianych elementów najważniejsze znaczenie należy przypisać tematowi, metodzie badawczej oraz merytorycznej treści. Chodzi o to, aby podjęty temat dotyczył zagadnienia społecznie ważkiego i mającego znaczenie dla nauki. Zastosowana metoda przesądza o możliwości trafnego stawiania problemów tkwiących w temacie i ich poprawnego rozwiązywania. Jednak to merytoryczna treść jest esencją każdej pracy naukowej i to ona decyduje o końcowym sukcesie, albo niepowodzeniu.

Odnosząc te założenia do rozprawy doktorskiej przygotowanej przez Mgr Aleksandrę Polak-Kruszyk koncentrującej się wokół problematyki wykonywania kary pozbawienia wolności, której Autorka postanowiła poddać analizie tytułową sankcję w odniesieniu do kar o charakterze długoterminowym, to wypada zauważyć, że trafność wyboru naukowych eksploracji jest niezaprzeczalna. Ten obszar doczekał się już pewnej liczby opracowań monograficznych, jednak w większości straciły one w dużym

stopniu na aktualności. Wynika to nie tylko z faktu zmiany przepisów prawnych, ale również innych warunków, zarówno tych o charakterze ekonomiczno-politycznych, jak i społeczno-gospodarczych, w których postawały. Na przestrzeni ostatnich lat zrealizowano poważne badania, które zostały poświęcone skazanym na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Tym niemniej w pełni należy zgodzić się z Autorką dysertacji, że nadal istnieje spora przestrzeń na kompleksowe opracowanie naukowe dotyczące problematyki wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności.

Już na samym początku swojej pracy jej Mgr Aleksandra Polak-Kruszyk stanęła przed dylematem, którego rozstrzygnięcie w dużym stopniu wpływało na całość dalszych rozważań. Należy tu wskazać na określenie jaki wymiar kary będzie traktowany jako kara długoterminowa. Za właściwe trzeba uznać przyjęcie, zgodnie ze wskazaniem Rady Europy, że będzie to obejmowało kary od 5 lat pozbawienia wolności.

Dodatkowym wyzwaniem, które pojawiło się w trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej była niewątpliwie rozległa nowelizacja kodeksu karnego z 2022 r. Wprowadza ona liczne zmiany, które będą niewątpliwie dużym wyzwaniem dla polskiego systemu penitencjarnego, jak chociażby wykonywanie dotąd nieznanymi kar od 25 do 30 lat pozbawienia wolności, jak również kary dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego zwolnienia. Z uwagi na to, że ww. zmiany pojawiły się na zaawansowanym etapie przygotowywania rozprawy, można się było spodziewać, że ich analiza nie zostanie podjęta w rozprawie, gdyż mogłoby to zaburzyć jej przemyślaną i dopracowaną strukturę. Jednak Autorka co należy szczególnie mocno podkreślić, podjęła się analizy tych zmian w kodeksie karnym, co niewątpliwie podnosi wartość rozprawy i pozwala na przyjęcie, że przez dłuższy czas nie straci ona na aktualności.

Taka konstatacja rodzi dla potrzeb niniejszej recenzji dwa istotne wnioski a mianowicie, że potwierdzona zostaje w ten sposób zasadność wyboru tematu rozprawy doktorskiej przez Panią Mgr Aleksandrę Polak-Kruszyk. Ponadto Autorka dysertacji powinna tym bardziej rozważyć czy po uwzględnieniu uwag recenzentów i dostosowaniu pracy do wymogów publikacyjnych nie warto byłoby jej opublikować i dać szansę na zapoznanie się z jej treścią szerszemu gronu zainteresowanych osób.

Zanim podejmę się szczegółowej analizy rozprawy chciałbym podzielić się pewną istotną uwagą natury ogólnej. Prawo karne wykonawcze jest szczególną dyscypliną prawoznawstwa, która wymusza od badaczy zajmujących się tą gałęzią nauk penalnych interdyscyplinarność. W przypadku recenzowanej dysertacji wymagało to umiejętności swobodnego poruszania się w wielu obszarach ze szczególnym uwzględnieniem psychologii oraz resocjalizacji. Ważne jest przy tym aby podczas eksploracji naukowych zachowując odpowiednie proporcje, nie stracić z oczu zasadniczego, prawniczego wątku podjętej analizy. Z tym zadaniem Doktorantka niewątpliwie dobrze sobie poradziła.

II

Przedmiot i zakres rozprawy doktorskiej został nakreślony przez samą Autorkę we Wprowadzeniu (s.6 i n.) Zgodnie z Jej słowami głównym celem pracy jest: *„kompleksowe i interdyscyplinarne przedstawienie problematyki długoterminowego pozbawienia wolności. Zaproponowane rozwiązania i uwagi krytyczne zawarte w pracy mogą stanowić materiał pomocniczy przy projektowanych zmianach regulacji wykonawczej”*. Z tak postawionego celu Autorka prawidłowo wyprowadza cele szczegółowe (m.in. dotyczące oferty systemowej i programów skierowanych do takich skazanych, minimalizowania skutków takiej izolacji, identyfikacji potrzeb skazanych i potencjalnego zerwania przez nich więzi z bliskimi). Wszystko to pozwoliło Jej na sformułowanie tez głównych, z których najważniejszą była niewątpliwie ta wskazująca, że *„Wykonywanie długoterminowych kar pozbawienia wolności różni się od wykonywania kary pozbawienia wolności w niższym wymiarze”*. Z niej natomiast wyprowadziła szereg szczegółowych i wartościowych poznawczo hipotez. Już na tym etapie recenzji mogę wskazać, że wybrane do analizy przez Doktorantkę problemy świadczą o jej dużej znajomości i swobodzie poruszania się w obrębie tytułowej problematyki. Wskazanie na potrzebę badania takich nieoczywistych zagadnień jak chociażby porównanie negatywnego wpływu długoletniej izolacji na kondycję psychiczną osadzonych i określenie czy ma to miejsce w stopniu przewyższającym wpływ uwięzienia na osadzonych odbywających krótsze wyroki, to wyraz dojrzałości

badawczej, która wybrzmiewa z kart rozprawy doktorskiej Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk.

Pozytywnie należy ocenić zastosowanie w ocenianej pracy metody mieszanej. Z jednej strony pozwoliło to na analizę dogmatycznoprawną obowiązujących rozwiązań normatywnych i piśmiennictwa, z drugiej na weryfikację skali analizowanego zjawiska w ramach badań empirycznych zrealizowanych w wybranych zakładach karnych.

Przedmiotem zainteresowania Autorki w pracy są kolejno: *Pojęcie i istota długoterminowych kar pozbawienia wolności* (Rozdział I), *Kary długoterminowe w perspektywie ewolucji kary pozbawienia wolności* (Rozdział II), *Psychologiczne aspekty długoterminowej izolacji* (Rozdział III), *Standardy międzynarodowe postępowania ze skazanymi na kary długoterminowe* (Rozdział IV), *Wykonywanie długoterminowych kar pozbawienia wolności* (Rozdział V), *Problematyka resocjalizacji skazanych długoterminowych* (Rozdział VI) oraz *Skazani długoterminowi w świetle badań własnych* (Rozdział VII).

Na konstrukcję pracy, poza siedmioma problemowymi rozdziałami, składa się: wprowadzenie, zakończenie, bibliografia, spis tabel, wykresów i ilustracji oraz jako załącznik w postaci ankiety. Taka konstrukcja pracy zasługuje na ogólną aprobatę, poszczególne jednostki redakcyjne są logicznie ze sobą zestawione, zapewniają czytelnikowi płynne i stosunkowo łatwe zaznajomienie się z danym zagadnieniem zachowując przy tym właściwy tok wyводу.

Z pewnością na wyróżnienie zasługuje bez wątpienia staranność, z jaką został przygotowany tekst dysertacji doktorskiej przez Mgr Aleksandrę Polak-Kruszyk. Odnieść to trzeba zarówno do tekstu zasadniczego, przypisów dolnych a także tabel w niej zawartych. Taka staranność prezentacji wyników pracy naukowej towarzyszy nam od pierwszych stron lektury poprzez ciekawie graficznie opracowane liczne tabele aż po dołączony na końcu pracy załącznik.

Z przyjemnością stwierdzam, że Autorka zadbała o to aby język, którego używa w pracy charakteryzował się wysoką kulturą słowa, unika zarówno uproszczeń, jak i przesadnych ozdobników, używając przy tym poprawnego języka prawniczego. Dzięki temu lektura pracy sprawia czytelnikowi przyjemność. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że sama poetyka recenzji rozpraw doktorskich nakazuje, aby recenzent

doszukiwał się w ich treści braków i niedociągnięć. W związku z tym niektórzy recenzenci dążąc do wywiązania się z tak nakreślonego zadania podejmują próby badania czy istotnie wszystkie wskazane w literaturze i źródłach pozycje zostały zanalizowane w treści dysertacji, ewentualnie starają się reanimować prawie wymarły zawód korektora, wcielają się w jego rolę, tropiąc braki interpunkcyjne czy wskazując na uchybienia gramatyczne, bądź stylistyczne. Piszącemu te słowa tego rodzaju postawa jest obca, ale z obowiązku recenzenckiego pragnę podkreślić, że nie zauważyłem w tym zakresie istotniejszych braków bądź też uchybień.

Analizowane w rozprawie doktorskiej przez Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk zagadnienia opierają się na literaturze obejmującej łącznie z komentarzami 284 pozycje piśmiennicze. Ponadto skorzystała również z 86 źródeł internetowych oraz aktów prawnych, licznych dokumentów międzynarodowych, raportów CPT a także orzecznictwa krajowego i europejskiego. Taki wolumen należy uznać za odpowiedni. Dobór literatury jest właściwy. Autorka uwzględniła wszystkie najważniejsze historycznie pozycje odnoszące się do tytułowego zagadnienia. Nie pomijając przy tym źródeł najnowszych. Nie mam zastrzeżeń co do dokonanego wyboru judykatów. Trzeba przy tym podkreślić niezwykłą staranność jeśli chodzi o wybór orzecznictwa ETPC odnoszącego się do postępowania ze skazanymi na karę dożywotniego pozbawienia wolności, a przed wszystkim wydanego w następstwie skarg polskich osadzonych, którzy zostali skazani na taką karę.

III

Ocena warstwy merytorycznej poszczególnych części rozprawy doktorskiej musi być dokonywana ze zrozumieniem dla ogólnej koncepcji rozwiązania problemów badawczych postawionych przez Autorkę na wstępie. Chodzi o to, iż nawet jeśli dana część pracy nie przyniesie satysfakcjonującej odpowiedzi na żadne z pytań to może stanowić niepomijalną wartość w perspektywie przybliżenia czytelnika do tych odpowiedzi w dalszych rozdziałach. Z taką sytuacją mamy do czynienia w Rozdziale pierwszym dysertacji Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk. Uważam, że zaznajomienie czytelnika z samym pojęciem i istotą długoterminowych kar pozbawienia wolności jest zabiegiem bezwzględnie koniecznym, gdyż są to rozważania o pierwszoplanowym

znaczeniu dla omawianego tematu. W ramach rozdziału pierwszego recenzowanej pracy czytelnik ma szansę poznać się z samym pojęciem kary długoterminowej a jest to przecież zagadnienie złożone, wynikające m.in. z tego, że pojęcie to nie jest uznanym terminem prawnym. Autorka pracy szeroko analizuje to zagadnienie prezentując i omawiając poglądy zawarte nie tylko w polskim piśmiennictwie, co daje szansę na poznanie całego spektrum zapatrywań na to zagadnienie, trafnie uważając, że brak jednolitej definicji znacząco utrudnia badania tego obszaru. Jak już wcześniej wskazałem kryteria uznania tej kary za długoterminowe wybrane przez Autorkę uznaję za właściwe. Kolejne podrozdziały tej części pracy w pełni pozwolą czytelnikom zrozumieć liczne zawłości prawne związane z genezą i wykonywaniem kar długoterminowych a szczególnie sankcji najdłuższych co świadczy niewątpliwie o dojrzałości naukowej Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk.

W stosunku do rozważań Autorki zamieszczonych w tym rozdziale a poświęconych omówieniu kwestii związanych z wyrokowaniem o karze dożywotniego pozbawienia wolności nasuwa się kilka uwag. Przede wszystkim nie ulega wątpliwości, że orzeczenie kary w takim wymiarze nie jest zadaniem prostym dla sądu, gdyż wymaga odporności na wpływ czynników zewnętrznych, najczęściej w postaci presji społecznej, odpowiedniego doświadczenia sędziów oraz pełnego przekonania o winie sprawcy. Dobrze, że w recenzowanej pracy te kryteria odpowiednio wybrzmiały, jednak jak pokazuje praktyka polskiego wymiaru sprawiedliwości, nawet oba składy orzekające a więc zarówno sądu pierwszej, jak i drugiej instancji potrafią wykazać się skrajną ignorancją jeśli chodzi o umiejętność określenia i zrozumienia podstawowych czynności procesowych oraz łamiąc przy okazji szereg fundamentalnych zasad procesu karnego. Jest to oczywiście uwaga odnosząca się do kwestii pobocznej dla głównego zagadnienia recenzowanej pracy, ale stawiająca pod znakiem zapytania możliwość orzekania tak wysokich kar pozbawienia wolności, jeśli szczególnie w ostatnich latach pojawiają się regularne wątpliwości co do jakości orzekania sprawach o najwyższym ciężarze gatunkowym.

W drugim rozdziale dysertacji jej Autorka przedstawia historię kar długoterminowego pozbawienia wolności w kontekście samego powstania takiego rodzaju kar. Są to niewątpliwie pogłębione rozważania, które ułatwiają zrozumienie ewolucji takich kar od momentu pierwszych historycznych wzmianek do czasów nam współczesnych, zarówno w Polsce, jak i na świecie. Czyni to na tle wskazywanych

licznych przemian politycznych, społecznych, kulturowych i gospodarczych, które miały decydujący wpływ na ciągłe zmiany w tym obszarze.

Na uwagę i docenienie przez czytelnika zasługuje jednak przede wszystkim podrozdział 2.4 zatytułowany *Najnowsze zmiany w zakresie długoterminowych kar pozbawienia wolności*. W trakcie prac na dysertacją wprowadzono bowiem istotne modyfikacje jeśli chodzi o zakres kar długoterminowych, co zmieniło w pewnym stopniu optykę patrzenia na przyjęte założenia badawcze. Było to też wyzwaniem dla Autorki pracy, z którego wyszła obronna ręką, gdyż brak tej analizy z pewnością rzutowałby na całościową ocenę rozprawy. Odnosi się w niej do licznych poglądów prezentowanych w piśmiennictwie a przede wszystkim przedstawia własne zapatrywania kwestionując w nich zasadności tych zmian w oparciu o wnioski wyprowadzone ze zrealizowanych wcześniej badań. Zmiany te z różnych przyczyn zostały też omówione w kolejnych częściach pracy, co należy uznać za trafny zabieg, gdyż konieczna jest ich ocena także w kontekście innych zagadnień poruszonych w dysertacji.

Kolejny rozdział zatytułowany *Psychologiczne aspekty długoterminowej izolacji* daje asumpt do stwierdzenia, że mamy do czynienia z pracą o charakterze interdyscyplinarnym. Takiego rozdziału nie mogło też zabraknąć w dysertacji poświęconej najcięższym karom. Od samego początku wykonywania takich wyroków pojawiają się przecież liczne problemy związane z akceptacją przez osadzonych tak długiego ich wymiaru i ich adaptacją do nowej sytuacji życiowej. Takie kary przyczyniać się mogą nie tylko do trwałych zaburzeń funkcji psychicznych osadzonych, wywoływać u nich lęk przed powrotem do życia na wolności, ale także dotyczyć rodziny i bliskich samych skazanych. Na te oraz wiele innych aspektów słusznie zwraca uwagę Autorka pracy, trafnie wskazując na konieczność zrozumienia, jakie skutki, często nieodwracalne pociągają za sobą tak długie kary. Nie pomija przy tym, jakże ważkiego wątku a mianowicie skutków, jakie wykonywanie tych kar wywołuje u funkcjonariuszy pracujących z takimi skazanymi. Pomocą psychiczną trzeba bowiem objąć zarówno osadzonych, jak też tych, którzy mają z nimi bezpośredni kontakt przez wiele lat i próbują na różne sposoby ograniczać niekorzystne skutki długoterminowej izolacji. Zasadne są też wnioski, które płyną z tych rozważań a dotyczą konieczności przeprowadzenia szeregu zmian w sposobach postępowania ze skazanymi długoterminowymi, tworzenia dedykowanych im programów oraz poprawę diagnostyki

ich problemów psychicznych. Wszystkie te przemyślenia są bardzo dobrze osadzone zarówno w polskim, jak i zagranicznym piśmiennictwie z zakresu psychologii penitencjarnej.

Problematyka zawarta w rozdziale czwartym jest obecnie nieodłączną częścią składową każdej wartościowej pracy doktorskiej i tak też jest w przypadku tej recenzowanej dysertacji. Nie da się bowiem w żaden sposób uciec od omówienia standardów wynikających z prawa międzynarodowego i europejskiego. Jednak same omówienie to dopiero początek żmudnej pracy, jaką wykonała Mgr Aleksandra Polak-Kruszyk, gdyż najważniejszą i wartą szczególnego docenienia częścią tego rozdziału jest podrozdział 4.4 zatytułowany *Postępowanie ze skazanymi na karę dożywotniego pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa ETPC*. Poza opisem ogólnych standardów, które w swojej praktyce orzeczniczej wypracował ETPC, Autorka wyselekcjonowała i poddała wnikliwej analizie 23 przypadki polskich osadzonych, którzy wystąpili ze skargą przeciwko Polsce. Tę część pracy nazwała zbiorowym studium przypadku i tak też jest w istocie. Swój cel badawczy, którym było wskazanie najczęściej dokonywanych naruszeń praw tych osadzonych zrealizowała w całości, prezentując przejrzysty dla każdego czytelnika obraz sytuacji. Jak słusznie zauważa Autorka, istnieje tutaj niewątpliwie duża powtarzalność problemów występujących przy wymierzaniu i wykonywaniu kary dożywotniego pozbawienia wolności. W przypadku naruszeń art. 5 ust. 3 EKPC związanych w głównej mierze ze zbyt lakonicznymi uzasadnieniami postanowień o zastosowaniu, przedłużeniu stosowania albo odmowie uchylenia tymczasowego aresztowania trudno być optymistą jeśli chodzi o możliwość zmian w tym zakresie, gdyż jest to w istocie systemowy problem polskiego wymiaru sprawiedliwości.

W rozdziale piątym, którego tytuł pokrywa się z tytułem dysertacji, jej Autorka skoncentrowała się na wszystkich uregulowaniach wykonywania długoterminowych kar wynikających z kodeksu karnego wykonawczego. Zasadnie skupiła się w głównej mierze na dwóch najsurowszych karach a więc karze 25 lat pozbawienia wolności oraz dożywotnim pozbawieniu wolności, gdyż to do nich odnoszą się odrębne reguły postępowania ze skazanymi. To także ich dotyczą w największym stopniu restrykcje w zasadach odbywania kry, ograniczenia dotyczące nauki czy pracy oraz w kontaktach z rodzinami, problemy z powrotem do życia na wolności, jak też pomocą postpenitencjarną. Mgr Aleksandra Polak-Kruszyk wszystkie te problemy dostrzega i

właściwie opisuje a doskonale tło dla jej przemyśleń stanowią zaprezentowane analizy statystyczne dotyczące nie tylko polskich osadzonych, ale również osadzonych w jednostkach penitencjarnych w innych krajach europejskich. W pełni zasadnie odrębny podrozdział poświęciła też przedstawieniu sytuacji populacji skazanych na kary długoterminowe w krajach anglosaskich. Liczba osób odbywających takie kary jest tam szczególnie wysoka a wnioski płynące z licznych badań naukowych powinny skłonić każdego czytelnika do pogłębionej refleksji.

Rozdział szósty został poświęcony niezwykle złożonej problematyce resocjalizacji skazanych długoterminowych. Nabiera ona szczególnego znaczenia w przypadku tej kategorii osadzonych, gdyż jest realizowana jest w specyficznych warunkach wynikających z odległej perspektywy opuszczenia zakładu karnego. Nakładają się na to liczne ograniczenia wynikające z niedostatku programów przeznaczonych dla takich osadzonych. Te liczne niedogodności są właściwie zdiagnozowane przez Autorkę dysertacji. Skłoniło ją też, co warte podkreślenia, do szukania przykładowych programów i strategii postępowania realizowanych w krajach anglosaskich. Nie zaniedbała przy tym w żadnej mierze analizy poglądów przedstawicieli polskiej penitencjarystyki, co też stanowiło asumpt do zmierzenia się z licznymi trudnościami występującymi w pracy ze skazanymi odbywającymi kary długoterminowe. Nie pominęła przy tym analizy żadnej z grup skazanych z którymi praca wychowawcza jest szczególnie trudna, co stanowi dodatkowy walor dysertacji. W ostatniej części rozdziału zajęła się kwestią, która niewątpliwie rzutuje na skuteczność procesu resocjalizacyjnego i pozytywnej readaptacji po odbyciu kary. Jest nią z pewnością krytycyzm wobec własnych czynów przestępczych. Autorka pracy dochodzi do wielu wartościowych wniosków wypracowanych w oparciu o pogłębioną analizę dorobku polskich penitencjarystów.

W tym kontekście szczególnie interesująco zapowiadał się ostatni rozdział pracy Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk, w którym zaprezentowała wyniki swoich badań empirycznych. Doceniam to, że Doktorantka nie zrezygnowała z tej części pracy, co niestety staje się coraz powszechniejszą praktyką. Mam świadomość, że cały proces badawczy jest zadaniem wyczerpującym, wiąże się z poświęceniem czasu i nie daje żadnych gwarancji, że włożony wysiłek zostanie uwieczniony sukcesem naukowym. Wydaje się jednak, że dokładne zaplanowanie całego procesu, jego sumienna realizacja oraz staranne dokumentowanie prowadzą jednak do osiągnięcia założonych

celów i tak też się stało w tym przypadku, pomimo licznych trudności spowodowanych trwającą w czasie badań pandemią SARS-Cov-2.

Badaniami objęto osadzonych w trzech zakładach karnych – w Zakładzie Karnym Wołowie, Zakładzie Karnym w Rawiczu i w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich. Ich wybór był podyktowany tym, iż przebywało w nich najwięcej skazanych odbywających kary od 5 lat pozbawienia wolności. Badania przeprowadzono za pomocą sondażu diagnostycznego – techniką badawczą w postaci ankiety wypełnianej przez osadzonych a następnie uzyskane dane poddano analizie. Grupę badaną można uznać za w pełni reprezentatywną, gdyż Autorka dysertacji dysponowała aż 109 ankietami wypełnionymi przez osadzonych.

Za trafne należy uznać skoncentrowanie tych badań wokół następujących zagadnień, a mianowicie opisu statystycznego skazanych, ich stosunku do popełnionych przestępstw i winy przypisanej przez sąd, tego czy żałują popełnionych czynów, wagi więzi rodzinnych, potencjalnego dostrzegania pozytywnych aspektów izolacji oraz wpływu osadzenia na ich kondycje psychiczną. Wyniki tych badań zostały przedstawione w bardzo przejrzysty sposób w tabelach, co niewątpliwie ułatwia ich odbiór a dodatkowo są one opatrzone komentarzami wyjaśniającymi wszelkie ewentualne wątpliwości.

Uzyskane wyniki badań, których szczegółowe omówienie wykraczałoby poza zakres niniejszej recenzji, niewątpliwie poszerzają naszą wiedzę na temat skazanych na kary długoterminowe. Dostarczają nam wielu cennych informacji, w jakim kierunku powinny następować zmiany w sposobach postępowania z tą kategorią skazanych. Na plan pierwszy wysuwa się przede wszystkim konieczność zagospodarowania czasu osadzonych i rozszerzenie oferty programów resocjalizacyjnych i edukacyjnych, tak by pobyt w jednostkach penitencjarnych nie był dla skazanych jedynie wieloletnią wegetacją i by otrzymali choć szansę na przygotowanie się do potencjalnego powrotu na wolność.

Należy mieć nadzieję, że wypracowane w tym rozdziale wnioski choć w niewielkim stopniu doczekają się realizacji i zmodyfikują obecne zasady i warunki pracy ze skazanymi na długoterminowe kary pozbawienia wolności.

W *Zakończeniu* pracy a także we wnioskach z badań Autorka sformułowała szereg ocen odnośnie praktyki i regulacji prawnych w przedmiocie tytułowego zagadnienia, jednocześnie stawia wnioski, które można odczytywać jako postulaty poprawy sytuacji w tym istotnym fragmencie przestrzeni penitencjarnej. Przedstawione oceny i postulaty doskonale korespondują z rozważaniami zawartymi w poszczególnych rozdziałach rozprawy doktorskiej. Są one bardzo dobrze uzasadnione i w razie potrzeby mogą z powodzeniem stać się podstawą zmian organizacyjnych w postępowaniu ze skazanymi na długoterminowe kary pozbawienia wolności oraz reform regulacji prawnych w tym zakresie.

Zważywszy na fakt, iż niewątpliwie mamy do czynienia z niezwykle rzetelną oraz wnikliwą analizą bardzo złożonego tematu, wzbogaconą o wartościowe badania empiryczne, pragnę zaproponować wyróżnienie dysertacji doktorskiej Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk.

IV

W związku z powyższym uważam, że praca „*Wykonywanie długoterminowych kar pozbawienia wolności*” stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Pani Mgr Aleksandra Polak-Kruszyk wykazała w niej opanowanie wiedzy teoretycznej z zakresu nauk penalnych oraz udowodniła, że posiada umiejętności do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Na tej podstawie stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani Mgr Aleksandry Polak-Kruszyk odpowiada kryteriom określonym w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z dnia 16 kwietnia 2003 r. nr 65, poz. 595 z późn. zm.) i uzasadnia to dopuszczenie Jej do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Dr. hab. Piotr Herbowski,

prof. Uniwersytetu SWPS